

A SZÉPHAVASI KÁPOLNA TÖRTÉNETE.

Hasonlóan más kápolnák történetéhez a széphavasi kápolna esetében alig rendelkezünk írásos, egyháztörténelmi forrásokkal. A külföldi levéltárak, megmaradt könyvek, közvetett utalások, kápolnaromok, helynevek, esetleg régészeti kutatások segíthetnek az elhamvadt múlt részbeni megismerésében.¹

A széphavasi kápolnáról, azonban valamivel több írott emlékünkhöz is fenn maradt. Ugyanis létezésére közvetlen és közvetett utalások is szólnak. A legkorábbi, írott dokumentumunk a kápolnáról 1630-ból ismeretes, Kun Szeráfin² ferences növendék szerzetes 1630-as jelentésében, amelyet a Hitterjesztési Szent Kongregációnak írt az erdélyi katolikus egyház helyzetéről. Ebben a beszámolójában felsorolja Erdély havasait, hegyeit és átjáróit. A hegyeinél első helyen említi a Széphavast, és megjegyzi, hogy ez a Boldogasszony havasa Csíkban, ahol most is áll a Csodatevő Boldogasszony kápolnája. „*Alpes nominatae in regno sunt: 1. Szép havas, hoc est Beatae Virginis, ubi in praesens quoque extat capella miraculosa Beatae Virginis in regione Czik.*” Vagyis „*Az ország havasinak neve: 1. Szép havas, ez Szép Szűz Mária havasa, ahol a jelenben is áll a Csodatevő Boldogasszony kápolnája Csíkban.*” Szeráfin a latin nyelvű levélben külön megemlíti, hogy Szép Szűz Mária havasa. Nagyon fontos ez kijelentése, mert nemcsak a kápolna viseli Szűz Mária nevét, hanem a hegyet is róla nevezték el. E szerint a kápolna tehát a Csodatevő Szűz Mária tiszteletére kellett, hogy felszentelve legyen. A helynév arra enged következtetni, hogy nem új keletű a névadás, hanem régi akárcsak a kápolna.³

A következő említés a kápolnának 1649-ben kétszer is történik. Először 1649-ben Millei István kolozsvári jezsuita, a római előljárójának küldött jelentésében a „székely hegyek közt lévő Szűz Mária

¹ DARVAS-KOZMA József, *A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredettörténete*, Tipographic nyomda, Csíkszereda 2011, 125–128.

² Kun Szeráfin székely ferences, aki az ozsdolai Kun grófok családjából származott. A boszniai tartományban öltözött be. Rómába rendje ajánlólevelével érkezett 1630-ban, hogy filozófiai tanulmányait folytassa. Kun ekkor jelentést tesz a katolikusok helyzetéről Erdélyben. Apját, Kun Gotthárdot 1636-ban elítélték, fogságra vetették, ott is halt meg, és összes javait elkobozták egyetlen szóért, ugyanis a fejedelmet az ország fosztogatójának nevezte. Vö: DARVAS-KOZMA József, *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kárpátalján*, Tipographic nyomda, Csíkszereda 2012, 157–158.

³ DARVAS: *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kárpátalján*, 158.

kápolnájának⁴ pünkösdi búcsújáról” tesz említést, ahol egy jezsuita páter már kétszer prédikált. A második említése a kápolnának ugyancsak 1649-ben történt, amikor a Rómából hazatért P. Jegyeneyi Ferenc ferences 1649. december 26-án X. Ince pápának címzett levelében oltár privilegiumokat és teljes búcsú engedélyezését kérte, többek között a széphavasi kápolnák részére: „*In capellis Alpium Szep Havas pro secunda die pentecostes indulgentiae plenariae.*”⁵ Vagyis a Széphavas-hegyi kápolnáknak teljes búcsú engedélyezését kéri pünkösdhétfőre, amely a csíksomlyói búcsúról hazainduló moldvai magyar zarándokok a csikiaktól való elbúcsúzási helye volt. A Jegyeneyi páter által kért privilegiumokat és búcsúkat a Szentszék 1651-ben, köztük a széphavasi kápolnának is megadta.⁶ A csíksomlyói diákok hagyományosan a széphavasi kápolnál fogadták a Moldvából érkező pünkösdi búcsúsokat.

A két évtizeddel későbbi a Jegyeneyi féle adat fényében lehetséges, hogy a széphavasi kápolna már ekkor a pünkösdi búcsúsok pihenőhelye, így a csíksomlyói búcsú első, igaz közvetett datolása további két évtizeddel korábbra tehető. Szintén erre utal az a helyi hagyomány, mely szerint a csíksomlyói Szent Péter egyházmegye azért kapta valamely, meg nem nevezett moldvai vajdától Bálványos-havasát, hogy cserébe a moldvai zarándokokat ellássák: „*Alpium Bálványos quae per Vajvodam moldaviae ante duo Secula Parochiae S. Petri ea lege collati sunt, ut pro Festis Pentecostalibus ad Cs. Somlyo ventitantibus vicinis Ungaris in limitibus Moldaviae degeatibus Somlyoienses triduanum hospitium concedant et pro reditu eosdem commeatu provideant ..*”. Az irat 1823-ban készült, így az eseménynek valamikor a 17. század elején kellett történnie.⁷

Ugyancsak a 17. század második felében Losteiner Leonard (1747–1826) csíksomlyói ferences rendtörténész az 1786–1789 között írt *Propago Vitis* című munkájában a Moldvai búcsúsokkal kapcsolatosan feljegyezte, hogy a szépvízi Pogányhavas alatti Szent László-kápolnál ennél kissé keleti irányban távolabb és némileg magasabban fekszik a széphavasi

⁴ Sacellum jelentése kis szentély, valamely szentnek a kápolnája. Itt jelen esetben a Szűz Mária szentélye.

⁵ TÓTH István György, *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania 1572-1717*. III. Budapest-Róma 2005. 1787.

⁶ DARVAS: *A pálos rend története Erdélyben, Partumban, Bánságban és Kápátalján*, 159.

⁷ BOTÁR István, *Csíkszépvíz havasi kápolnái*. In: *Csiki Székely Múzeum Évkönyve*. Csíkszereda 2010, 21.

A moldvai fejedelem adománya bizonyára nem közvetlenül a búcsújárás kialakulását követően jött létre, hanem már egy hosszabb ideje fennálló helyzetet kívánt ezzel orvosolni. Ez szintén azt sejteti, hogy a moldvaiak búcsújárása (és így maga a csíksomlyói búcsú) a 17. század első felében, vagy már azt megelőzően létezett.

Szentlélek-kápolna ahol a moldvai búcsúsok útban Csíksomlyó felé a „Zeng az erdő, zeng, zúg a levele, Mária öröme...” kezdetű éneket énekelték. Ugyanezt az éneket említi meg P. Gegő Elek (1804–1844) is az 1838-ban megjelent *Moldvai magyar telepekről* című könyvében, ezúttal a csángók hazatérése valamint a széphavasi Szentlélek-kápolna kapcsán.: „S valóban századokon által annyira szaporodtak Moldvában a székelyek, hogy a határvonali veszteglés dacára is, csak a Széphavason keresztül – melynek kápolnáját meglátogatván imigy énekeltek: „Zeng az erdő zeng, zúg a levele, Mária tiszteletére” – a csíksomlyói búcsúra 1744-ik évben ötezren⁸ jelenének meg.”⁹

Az 1661. október 21-én a török-tatár pusztítás a széphavasi kápolnákat, köztük a Csodatevő Boldogasszony kápolnáját sem kerülte el. Kájoni János feljegyzése szerint a tatárok elől a széphavasi erdőn túlra menekült a somlyói kolostor néhány lakója, köztük fr. Kolozsvári János laikus fogadalmas testvér is, akit Széphavason utolértek a tatárok és fejét vették.¹⁰ Ekkor a tatár pusztítás áldoztai lettek valószínű a kápolna gondozói vagy gazdái is, mert a pusztítás után a széphavasi kápolnától fennmaradt egy Breviárium töredék, amelyet Csíksomlyóra hoztak. Erre később P. Kájoni János ráírta: „*Breviarium, pro Szép Havas,*” vagyis a széphavasi kápolnáé. Ezt a breviárium töredéket P. Kájoni János 1672-ben egybekötötte kéziratos kalendáriumával.¹¹ Továbbá az bizonyos, hogy a pászítás után a széphavasi kápolnához vezetett búcsújárás a túlélők körében továbbra is töretlen maradt. A kápolnákat továbbra is gondozzák, több mint valószínű, hogy teljesen felújítják, mivel már a Visconti által 1699-ben készített térképén is szerepelnek.¹² Azonban ekkor már nem a Csodatevő Boldogasszony kápolnájaként írja le, hanem mint a „*Szentlélek*” kápolnája néven tüntetik fel.

A széphavasi kápolnáról az 1744-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben történik említés, melyben ismert a kápolna gondnoka és fenntartóinak a neve is. E szerint Csutak József és Márton gondozzák a kápolnát. Ekkor 25 magyar forint jövedelme van a kápolnának évente. Tovább az 1753-as, 1764-es és 1765-ös vizitációs jegyzőkönyv szerint évente közel 45, illetve 60 magyar forint bevétele van.¹³

⁸ Az ötezres szám a korabeli népesedési viszonyokat tekintve irreálisan nagynek tűnik, hiszen a moldvai magyarok száma egy 1744-es egyházi összeírás szerint még csak 5 500 fő volt, de a nagy székely kivándorlás következtében egy évszázad alatt ennek csaknem tízszeresére növekedett, egy 1844-es összeírás szerint elérte 43244 főt is. TÁNCZOS Vilmos, *Csíksomlyó és a moldvai csángók*, (részlet egy nagyobb tanulmányból, Kézirat. 2011, 1–2.

⁹ P. GEGŐ Elek, *A moldvai magyar telepekről*, Budán 1838, 71.

¹⁰ KÁJONI János, *Fekete könyv*, Skriptum kft, Szeged 1991, 57.

¹¹ DARVAS: *A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredettörténete*, 132–133.

¹² DARVAS: *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kápátalján*, 158.

¹³ GyÉL: *Can. Vis*, 1753: 6. doboz. 13. kötet. 110, GyÉL: *Can. Vis*, 1765: 6. doboz. 13. kötet. 135. u. o. 181.

Pontosabb leírást a kápolnáról 1759-ben kapunk, mely szerint a kápolnát kőből a Szentlélek tiszteletére épült. Pünkösöd másodnapján a hívek sokasága jön össze. A kápolna rendelkezik egy rézből készült kehellyel, valamit egy jó aranyozót paténával, két miseruhával, stórával és manipulussal, amelyből az egyiket Komáromi János¹⁴ adományozta a kápolnának.¹⁵ Van egy Szentségmutató (Monstrancia) rézből, egy hordozható oltárra, egy Missae-ja és egy harangocskája. Az alapítványokat és más jövedelmeket a csíkszentmiklósi plébános kezeli. 1759-től a kápolna gondnoka és fenntartója a szépvízi Csutak András.¹⁶ Nem kizárt, hogy a szépvízi Csutak nemesi család volt az, aki a legutóbbi 1694-es tatár betörés után állította helyre a kápolnát. Ugyanis 1758-ban még egy harangot is öntetett a kápolna részére, amelyen a következő felirat volt olvasható: „*C(sutak). A(ndrás). önt. Széphavas káp. 1758*”¹⁷

Érdekes, hogy Erdély első katonai felmérésén (1769–1773) is szerepel a széphavasi kápolna neve alatt, azonban felette nem egy, hanem két közeli kápolnát jeleznek toronnyal és keresztel, mindkettőjük mellé németül odaírták: Capellen, vagyis kápolnák. Tehát a felmérés szerint nem egy, hanem két kápolna található Széphavason, amelyek nevét azonban külön nem tüntetik fel.

Amikor 1744-ben az osztrák uralom felállította veszteglő intézetet a Csíkgyimesen, akkor betiltotta a moldvai csángók tömeges ki-bejáratát Csíkba. Talán éppen ezért történhetett meg, hogy az egyházmegyei vezetés oka fogyottnak ítélte a diákok széphavasi zarándoklatát és ezért báró Sztojka Zsigmond Antal (1749–1759) püspök 1751. június 29-én kelt rendeltével letiltotta a somlyói diákokra nézve, hogy a széphavasi kápolnához processiót vezessenek. Sztojka Zsigmond püspök zarándoklást korlátozó rendelkezéséről még húsz év sem telt el, amikor Mária Terézia 1772-ben megtiltotta, hogy a Habsburg-birodalom és Magyarország határain kívülre csoportos zarándoklatokat vezessenek. Majd 1773-ban minden külföldre vezetett zarándoklatot betiltottak. A császári törvények nyomására gróf Battyány Ignác (1780–1798) erdélyi püspök a zarándoklások és búcsújárások ügyében, Sztojka püspökhöz hasonlóan intézkedett.¹⁸ Így lassan a kápolnák, mivel látogatottságuk abba maradt ezzel lassan megkezdődött azok tönkre menetele.

Már az 1817-ben végzett vizitációban megtudjuk, hogy a kápolna évi jövedelme és helyzete bizonytalan. Ezért gróf Battyány Ignác (1780–1798) püspök elrendeli, hogy a kápolna berendezési tárgyait és kellékei, alapítványait a csíkszentmiklósi plébánián helyezték

¹⁴ Az eddig kutatások során nem sikerült azonosítani a fent említett személy kilétét. Eredetiben olvasva: „*dono dedit Joannes Komáromi, cultus, cannonius Aynientis.*”

¹⁵ GyÉL: *Can. Vis*, 1817: 16. doboz.

¹⁶ Losteiner Leonárd szerint, ekkor (1777-ben) a nemes Csutak András 74 éves volt.

¹⁷ GyÉL: *Can. Vis*, 1869: 39. doboz.

¹⁸ DARVAS: *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kápatalján*, 160–161.

el. Így került be a plébániára már 1817-előtt a kápolna ciboriuma, réz monstranciája, egy színes miseruhája, valamint a kápolna 1758-ban öntött harangja a Havas Boldogasszony kápolnába.¹⁹

Amikor Orbán Balázs Széphavason járt, akkor a kápolnáról feljegyezte, hogy a látszanak még a kápolna kőből készült alapfalai. Sőt pontos leírást is készített róla, miszerint a kápolna: „Ez 26 lépés hosszú, 8 lépés széles épület volt, félkör apsisu szentélye a hajó szélességével bír, illetőleg annak minden megszakadás nélküli folytatása, nyugatra néző homlokzata még 7 láb magasságban fennáll, más oldalain is a 3 láb vastag falak még 4–5 láb magasán állva, daczolnak az idővel.

Ennyi maradvány van e szent romokból, melyek még alig egy század előtt búcsújárók áhítatos énekeit visszhangozták, melyek a honkízüli magyaroknak a honban levőkkel való összeköttetésének, testvéri találkozásának voltak minden évben felkeresett gyűlpontjai; azon szent palládium, mely a hontól elszakadtakat e haza szeretetében, az őshazához való ragaszkodásban megtartá, mely a vallás szent malasztjával, a hit erős kötelékével fűzé e hazához künn levő, idegen földre települt testvéreinket; mert ezen – a Szent Lélek tiszteletére szentelt kápolnához gyűlt össze pünkösdkor minden évben a kilenc moldovai székely (csángó) falu lakossága, fehér öltönyben, arany himzett fehér zászlókkal, s énekelve: „Zeng az erdő, zúg a levele Mária öröme”²⁰ jöttek ide, hol a csíki testvérekkel találkozáva, zászlóikat összeérintve, mentek Csík-Somlyóra búcsúra, visszatértökkor pedig az egész nép és deákság elkísérte idáig, hol miséztek, mulattak, s jövő évre találkozást adva egymásnak, érzékenyen búcsúztak el a távozó rokonoktól.”²¹

Orbán Balázs beszámolója óta az idő vasfoga és a háborúk pusztítása következtében lassan a kápolnát benőtte a fű és a borókafenyő, de megmaradt kultikus helynek, amelyet a múltat tisztelő emberek kis rétege fel-felkeresett.²² Lassan a kápolna története összefonódott a helyi Szent László mondavilágáéval, így több évtizeden keresztül a neve elmosódott a köztudatba és a

¹⁹ GyÉL: *Can. Vis*, 1817: 16. doboz. valamint a GyÉL: *Can. Vis*, 1869: 39. doboz.

²⁰ Orbán Balázs is nagy valószínűséggel Losteiner Leonárd ferences szerzetes „*Cronologia Topographico-Corographica, seu sub specie Annual felicitatis et calamitatis Provinciae Trannicae et Siciliae descriptio pervetusti Monasterii Csiksomlyovinensis*” című kéziratos művét idézte. 58.

²¹ ORBÁN Balázs, *A Székelyföld leírása*, Második kötet, Pest Fanda és Frohna nyomda, 1868, 76.

²² DARVAS: *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kápátalján*, 162.

megmaradt romhalmazokat Szent László kápolnájának titulálták az oda elzarándokolók egészen a napjainkig.

Az 1989-es események után követő kezdeti években újra több százan zarándokoltak el minden év Szent László napján a Gyimesi csángókkal a széphavasi kápolna romjaihoz. Az 1990-es évek elején megfogalmazódott, hogy újjá kellene építeni a széphavasi kápolnát, de ez akkor anyagi okok miatt elmaradt. Napjainkig a gyimesfelsőlaki plébánia rendezi meg minden évben a széphavasi búcsút a kápolna romjainál.

2010 nyarán Botár István csíkszeredai régész vezetésével felmérték a széphavasi kápolnát, amely 17,5 m hosszú, 6,5 m széles, falvastagsága a szentélynél 0,70 m körüli volt aminek „*alaprajza meglehetősen egyedi*” volt.²³ 2011-ben a pünkösdi búcsút követően elkészült a régészeti ásatás, amelynek eredményeként került elő II. Rudolf magyar király 1584-es ezüst pénzérméje.

A múlt század kilencvenes éveinek elején, Berszán Lajos, Gyimesfelsőlók plébánosa, Szent László, napján, a kápolna romnál, helyi zarándokok részvételével évente szentmisét celebrált. A 2000-es évek elejétől, először Platthy István egyedül, később, pedig Molnár V. József vezetésével, a Magyar Hagyomány Műhelye és a hozzájuk csatlakozó zarándokok, minden pünkösdhétfőn, a nemzet sorsának jobbulásáért, a Szent Lélekhez, Szent Istvánhoz, Szent Lászlóhoz, a Boldogasszonyhoz könyörögve, litániát tartottak.

A 2008 Pünkösdjén belső haza magyarjai, erdélyi testvéreikkel együtt, arra az elhatározásra jutottak, hogy közös összefogással a kápolnát (képletesen a Kárpát hazát) újraépítik.

2009. februárjában a munkálatok összefogására, erdélyiek és magyarországiak „Széphavas” névvel egyesületet alapítottak.

Az egyesület céljaként: „A gyimes-völgyi szakrális népi hagyományok gyűjtését, megőrzésének támogatását, az ezekkel kapcsolatos tárgyi emlékek, épületek megóvását, újjáépítését” jelölte meg.

²³ U. o. 162.

2009. Pünkösd hétfőjén, több száz zarándok, imádságos-énekes jelenlétében Gergely István és Csapai Árpád tisztelendő urak egyházi áldásával tették le a kápolna ún. alapfáját.

Mivel a korábbi kápolnáról semmi olyan adat nem maradt, amiből tudni lehetne, hogy nézett ki, több elképzelés után, végül az a döntés született, hogy a romok megtartásával és megmutatásával, a hajdan volt kápolna szentélyének helyén egy körkápolna épüljön.

Ennek tervét Rostás László, Ybl díjas építész készítette. Az építés vezetését Esztány Zsolt végezte.

Magyarországi és erdélyi áldozatos adományozók adományaiból, önkéntes kalákások kétkezi munkájával, a helyiek hathatós segítségével, határon átnyúló összefogással, a kápolna felépült.

Felszentelését, Tamás József, Gyulafehérvári segédpüspök, a környező települések plébánosainak jelenlétében, 2014. pünkösd hétfőjén végzi.

Összeállította:

Gál Hunor